

MITMEKEELNE ÕPE. TEISES KEELES ÕPPIMISE TOETAMINE

Mitmekeelne õpe on tänapäeval maailmas üha enam levinud. Eestis on hästi välja arendatud lõimitud aine- ja keeleõppe (LAK-õpe, ingl *content and language integrated learning*) süsteemi kuuluvate varase, osalise ja hilise keelekümbeluse (ingl *language immersion*) mudelid lasteaias ja põhikoolis. Viimasel ajal on hakanud arenema kahesuunalise keelekümbeluse (ingl *two-way immersion*) mudel, mis toetab kahe erineva kodukeelega laste koosõpetamist mõlemas keeles. Üha enam muu kodukeelega noori õpib ka eestikeelses koolis.

Teises keeles õppimine on õppijaile loomulik ja tõhus õppeviis eri õppeainete ning keele omandamiseks. Õppimine koos emakeelt kõnelejatega kiirendab keeleõpet märgatavalt. Teises keeles õppimise puhul tuleb aga eriti õppimise algetapil arvestada teatud erinevustega, võrreldes kodukeeles õppivate õpilastega: neile peab pakkuma rohkem teadlikku tuge nii aine- kui ka keeleõppes ning nende hindamisel peab arvestama teise keele omandamise loomulikku arengurada.

Siinne materjal on loodud toetamaks õpetajatel, kes õpetavad kodukeelest erineva õppekeelega õpilasi, õpetamist esimeses, teises ja kolmandas klassis. Materjali saab kasutada nii eestikeelses kui ka venekeelses õppes, sh lõimitud aine- ja keeleõppes (LAK-õppes) ning kahesuunalises keelekümbeluses.

Materjalis on:

- 1) lühiülevaade tänapäevastest põhimõtetest teise keele omandamise, õppimise, õpetamise ja hindamise kohta;
- 2) riikliku õppekava alusel koostatud 1. klassi eesti ja vene keele õpitulemuste loetelu keele osaoskuste kohta esimeses keeles (K1) ja teises keeles (K2);
- 3) riikliku õppekava alusel koostatud 2. klassi eesti ja vene keele õpitulemuste loetelu keele osaoskuste kohta esimeses keeles (K1) ja teises keeles (K2);
- 4) riikliku õppekava alusel koostatud 3. klassi eesti ja vene keele õpitulemuste loetelu keele osaoskuste kohta esimeses keeles (K1) ja teises keeles (K2);
- 5) riikliku õppekava alusel koostatud 1. klassi I poolaasta (september, oktoober, november, detsember) eesti- ja venekeelse aineõppe näidiskuukavad (keeleline fookus, sõnavara, rutiintegevused – keelemudelid, K1 keelelised eesmärgid, K2 keelelised eesmärgid, ainete kaupa teemad, sõnavara ja töövõtted);
- 6) riikliku õppekava alusel koostatud 2. klassi I poolaasta (september, oktoober, november, detsember) eesti- ja venekeelse aineõppe näidiskuukavad (keeleline fookus, sõnavara, rutiintegevused – keelemudelid, K1 keelelised eesmärgid, K2 keelelised eesmärgid, ainete kaupa teemad, sõnavara ja töövõtted).

1. Tänapäevased seisukohad teise keele omandamise, õppimise, õpetamise ja hindamise kohta

Keele loomulik omandamine

Teiseks keeleks (K2, ingl *second language, L2*) nimetatakse üldstatult kõiki keeli, mida inimene on omandanud ja õppinud peale esimese keele (K1, ingl *first language, L1*). Esimese keele algoskus omandatakse (ingl *acquire*) väikelapsena suures osas ilma teadliku õppimiseta. Lastel on väga tugev motivatsioon esimest keelt mõista ja kasutada, sest nad soovivad sarnaneda ennast ümbritsevate inimestega ja nendega suhelda. Laste esimese keele õpet soodustab ka pidev viibimine keelekeskkonnas (ingl *language environment*): rikkalik autentne keeleline sisend (ingl *authentic input*), keele seotus kontekstiga ja võimalus ise emakeelekõnelejatega keelt kasutada. Autentsest sisendist hakkavad lapsed kõigepealt märkama sagedasi väljendeid, neist konteksti põhjal aru saama ja neid järele kordama. Seejärel hakkab neil sageli korduvate väljendite põhjal tekkima alateadlik keelereeglite tunnetus ja nad suudavad ka ise analoogia põhjal uusi väljendeid luua. Edaspidi õpitakse (ingl *learn*) koolis ka oma emakeelt teadlikult ning emakeeleoskus areneb pidevalt vastavalt tekstidele, millega inimesed elu jooksul kokku puutuvad.

Erinevalt esimesest keelest õpitakse teist keelt sageli juba algusest peale teadlikult koolis või kursustel. Samal ajal toimub aga alati ka keele alateadlik omandamine, nagu esimese keele puhul. Ka teise keele omandamiseks on vaja saada rikkalikku autentset keelelist sisendit ning motiveerivaid võimalusi ise keelt oma suhtluseesmärkide saavutamiseks kasutada. Teise keele oskajal on olemas vähemalt ühe keele oskus ja üldine arusaam maailma toimimisest, mis üldiselt aitab tal uut keelt omandada ja õppida, kuid mõnikord võib seda ka veidi takistada. Koolis ja kursustel õppides saavad õpilased sageli liiga vähe keelelist sisendit ning ka liiga vähe ise keelt kasutada – see aeglustab keele omandamist. Alati ei ole teise keele õppijatel ka tugevat sisemist motivatsiooni, vaid nad õpivad uut keelt peamiselt kohustuse tõttu. Tänapäevases maailmas on mitmekeelsus väga suur väärtus. Teises keeles õppimine on seejuures väga hea võimalus omandada uut keelt kiiresti ja tõhusalt. Seejuures peab aga silmas pidama teatud põhimõtteid.

Teise keele tõhus õppimine ja õpetamine

Teise keele õppeks on aegade jooksul välja töötatud palju eri meetodeid, mille kasutamine mõjutab keele eri aspektide omandamist. Tänapäeval ollakse seisukohal, et ei ole olemas üht "imemeetodit", mis tagaks keele eduka omandamise. Eksisteerivad aga üldised põhimõtted, mis keele edukat omandamist soodustavad. Üldiselt ollakse tänapäeval arvamusel, et keelt omandatakse kõige paremini kasutus- ja sisupõhise õppega (ingl *usage-based language learning*), mis tähendab, et keeleõppijad saavad palju kuulda ja näha enda jaoks sisukat keelt ning keelt ise suhtluseesmärkide saavutamiseks kasutada. Sõnavara- ja

grammatikaõppel on seejuures toetav roll. LAK-õpe tuginebki kasutus- ja sisupõhisele õppele ning selles kasutatakse huvitavaid, aktiivseid ja õppijaile jõukohaseid õppematerjale ning õppetegevusi.

Huvitavus tähendab seda, et õppetekstid ja õppetegevused tõmbavad endale õppijate tähelepanu ning tekitavad soovi nendega lähemalt tutvuda. Kui õpitav pakub õppijaile huvi, siis on õppijad õppimiseks motiveeritud ning nende aju töötleb materjali sügavamalt ja põhjalikumalt. Huvid on inimestel erisugused, kuid koolis on sama vanadel õpilastel suur osa huviseid arengulistest seaduspärasustest tingituna küllaltki sarnased ja seda peab õppetöös kindlasti arvestama. Samas peavad nii õppetekstid kui tegevused olema mitmekesised ja varieeruma, et rahuldada eri tüüpi õpilaste huvisid. Huvitavus oleneb paljuski ka materjali või tegevuse esitusest, mis peaks olema tänapäevane, eluline, piisavalt uudne, üllatav ja põnev, mõeldukat väljakutset pakkuv ja fantaasiat ergutav. Kui õpitav on huvitav, siis saavad õppijad aru ka enda keeleoskustasemest mõnevõrra raskemast materjalist.

Aktiivsus tähendab seda, et õppija peab saama palju autentset sisendit ja võimalusi seda eri viisil töödelda. Selleks peab õppijaile pakkuma eri tüüpi ülesandeid lugemis- ja kuulamistekstide mõistmiseks ning palju võimalusi oma mõtete väljendamiseks ja suhtluseesmärkide saavutamiseks. Head tekstid ja ülesanded on autentset (pärit päriselust) või autentselaadsed (päriselu sarnased) ning arendavad ka õppijate kõrgema taseme mõtlemisoskusi (analüüsimist, hindamist jmt). Aktiivselt õppides suhtlevad õppijad omavahel palju ja suur osa suhtlemisest toimub paarides või väikestes rühmades ning väiksem osa õpetaja juhitud kogu õpperühma ühisvestlustes. Aktiivses õppes lastakse ka õppijail endil keele seaduspärasusi avastada, mitte ei anta neile kõiki reegleid valmiskujul.

Jõukohasus tähendab õppematerjali ja õppetegevuste vastavust õppijate vanusele ja keeleoskustasemele. Kui materjal on liiga raske, ei tule õppijad selle järgi õppimisega toime, kui aga liiga kerge, siis muutub see õppijaile kiiresti igavaks. Kui ühes rühmas õpivad koos väga erineva keeleoskustasemega õpilased, tuleks kasutada diferentseerimist võimaldavaid ülesandeid, mida eri õpilased saavad täita eri tasemel. Jõukohasus tähendab ka õppijaile vajaliku toetuse andmist. Esiteks tähendab see tunni sobivat ülesehitust, ülesannete loogilist järjestust kergemalt raskemani, keerukamate ülesannete ettevalmistatust (näiteks vajaliku sõnavara harjutamist), seletuste ja näidiste esitamist.

Teise keele õppijat toetavad töövõtted

Õpetaja roll on õppeprotsessi teadlikult juhtida, et õppijad saaksid tõhusalt õppida. Õppetöö huvitavaks, aktiivseks ja jõukohaseks muutmiseks saab kasutada mitmesuguseid töövõtteid. Õppetöös tuleks kasutada erisuguseid aktiivõppemeetodeid: mosaiikülesandeid, infolüüngaga ülesandeid, arvamuste vahetamist, ise millegi loomist, eri tüüpi mängu jmt. Õppematerjali aitab jõukohasemaks muuta konteksti tugi (pildid, videod, joonised, pantomiimid jm), materjali mitmekordne töötlemine eri ülesannete abil, sealhulgas

suurema tähelepanu pööramine sõnavarale. Tuleb arvestada, et lisaks uutele terminitele, mida ka emakeeles õppijad peavad eraldi omandama, võivad teises keeles õppijaile alguses raskusi valmistada ka muud üldakadeemilised sõnad ja ka mõned tavakeele sõnad.

Keerukaid õppetekste võib ka lihtsustada, näiteks lühendada ning asendada keerukamaid sõnu või grammatilisi struktuure lihtsamatega. Tekste ei tohi aga lihtsustamisega ebaloomulikuks muuta ega sellest olulisi osi välja jätta. Õppijad suudavad üsna palju ka konteksti toel mõista ja aimata, mistõttu nad on võimelised üldjoontes aru saama ka tekstidest, mis on keerukamad kui nende olemasolev keeleoskustase. Õppimise toetamiseks on õppijatele vaja õpetada ka õpioskusi, näiteks teksti mõistmise strateegiaid, rääkimisstrateegiaid, kirjutamisstrateegiaid. Väga oluline on ka turvalise õhkkonna loomine, kus õppijad ei karda ja tunnevad, et saavad õppimisega hakkama.

Õpetaja peab alati seadma oma õppetegevustele eesmärgi ja õpetama ka õpilasi eesmäärke seadma ning teadvustama. Pärast õppetegevuste läbiviimist on vaja reflekteerida, kuidas eesmärkide saavutamine õnnestus.

Keelevead

Keelevead (ingl *language errors*) on kõrvalekalded emakeelsete keelekasutajate tavapärasest väljendusviisist. Keelevead võivad olla erisugused, näiteks kõrvalekalded sõnavaras, grammatilistes struktuurides või keeleregistris. Keelevead on keelelise arengu loomulikud saatjad. Osa teise keele omandamisega kaasnevaid vigu tuleneb õppijate emakeele mõjust, osa vigu on aga põhjustatud teise keele sisemisest keerukusest. Keelevead ei ole juhuslikud, vaid neil on oma arenguloogika. Eesti keele kui teise keele õppijail esineb kõige rohkem vigu sihitise käänetes, reksioonis, infinitiivide kasutuses, sõnajärjes, häälikumuutustega sõnades ning üldiselt sõnavaras.

Vigadest vabanemiseks on kõige kasulikum saada palju korrektset autentset sisendit ja võimalusi ise keelt kasutada, eriti hea, kui on võimalik suhelda emakeelsete kõnelejatega. Vead ei kao aga kohe ja kõik korraga. Keeleoskust iseloomustavad kolm dimensiooni: keerukus (ingl *complexity*), sujuvus (ingl *fluency*) ja täpsus (ingl *accuracy*), mis arenedes üksteisega teatud määral võistlevad. Näiteks siis, kui õppija keel muutub keerukamaks, toob see sageli kaasa vigade arvu ajutise kasvu. Kui õppija on saanud teatud aja jooksul keerukamat keelekasutust loomulikus suhtluses harjutada, muutub keel täpsemaks. Õpetaja saab seejuures õppijat toetada ka sobiva tagasisidega, öeldes näiteks *Mina arvan, et ...; Kas sa tahtsid öelda, et ...?* Õpetaja peab kindlasti suhtuma teises keeles õppijate keelevigadesse rahulikult ning andma neile vigadest vabanemiseks aega. Eesti keele kui teise keele sõnavara ja grammatiliste struktuuride loomuliku arengujärje ning loomulike kõrvalekallete kohta saab infot [Sõnaveebist](#).

Hindamine

Hindamisena mõistetakse õpilase teadmiste, oskuste, hoiakute, väärtushinnangute ja käitumise analüüsi, mille alusel antakse tagasisidet õpilase seniste tulemuste ning vajakajäämistele kohta. Hindamisel arvestatakse nii hinnatava perioodi lõpptulemust kui õpilase arengut ehk hinnatava perioodi alg- ja lõpptulemuse vahet. Õpilase keelelist taset hinnates tuleb silmas pidada, kui palju on õpilane varem teise keelega kokku puutunud. Õpilase aineteadmiste arengu hindamiseks tuleb leida sellised viisid, mis välistavad vähese keeleoskuse mõju hindele. Õpilane kaasatakse enda ja kaaslaste hindamisse, et arendada tema oskust eesmärke seada ning oma õppimist ja käitumist eesmärkide alusel analüüsida ning õpimotivatsiooni tõsta.

Järgnevalt on esitatud vaadeldava perioodi või temaatika õpitulemuste saavutuste hindamise näited.

Sulgudes on esitatud protsendid maksimaalselt võimalikust õpitulemuste tasemest.

Hinne "vähene" (10–29%)

Õpilasel on olulised raskused hakkamasaamisel ning ainealased teadmised ja üldine areng on vähene. Õpilane ei suuda keskenduda õppetööle ja vajab mitmekordset selgitamist.

Hinne "piisav" (30–49%)

Õpilase areng õpitulemuste osas on toimunud, kuid õpilane tuleb õppetööga toime raskustega ning vajab õpetaja pidevat abi. Õpilane oskab abi vastu võtta ja seda õppetöös kasutada. Õpilane on võimeline edasises õppetöös oluliste raskusteta hakkama saama.

Hinne "rahuldav" (50–59%)

Saavutatud õpitulemused võimaldavad õpilasel klassis õppida ilma, et tal tekiks suuremaid raskusi. Õpilane on iseseisev, vajadusel küsib abi ja oskab seda vastu võtta.

Hinne "hea" (60–69%)

Saavutatud õpitulemused võimaldavad õpilasel klassis raskusteta õppida. Õpilane on aktiivne, iseseisev, vajadusel küsib suuniseid ja oskab neid töö tegemiseks kasutada.

Hinne "väga hea" (70–89%)

Saavutatud õpitulemused vastavad õppe aluseks olevatele taotletavatele õpitulemustele. Õpilane on iseseisev, soovib iseseisvalt otsida ja kasutada vajalikku infot.

Hinne "suurepärase" (90–100%)

Saavutatud õpitulemused vastavad õpilase õppe aluseks olevatele taotletavatele õpitulemustele täiel määral või ületavad neid. Õpilane töötab tunnis aktiivselt kaasa, saab aru töökorraldustest, lahendab ülesanded iseseisvalt ja õigesti ning oskab toetada kaasõpilasi.

Materjalid on koostanud 2021. aastal Haridus- ja Noorteameti Mitmekeelse õppe büroo loodud töörühm: Anne Klören, Irina Piksar, Lea Maiberg, Liina Norit, Maire Kebbinau, Mare Kitsnik, Svetlana Tsarjova.